

● Domingo J. Font Pitarch

● Antoni Pitarch Font

2

**LA REPRESSIÓ FRANQUISTA:
EL CAS DE
JOSÉ VILLARREAL
PESUDO**

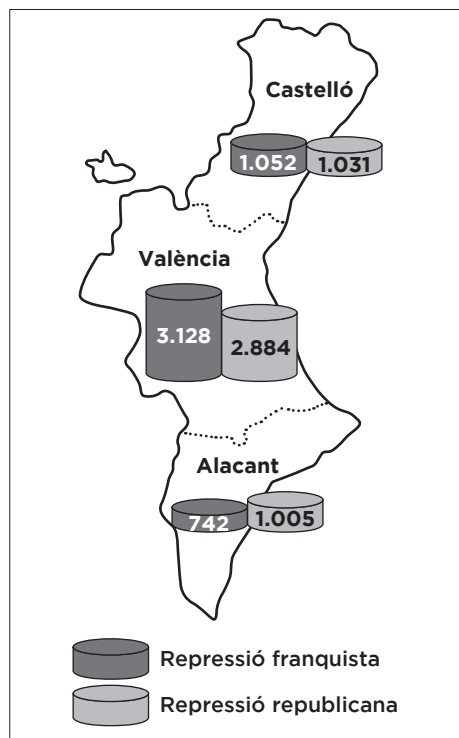
■ La repressió franquista: el cas de José Villarreal Pesudo

La repressió franquista: el cas de José Villarreal Pesudo

No nos hagamos ilusiones: el espíritu judaico que permitía la alianza del gran capital con el marxismo, que sabe tanto de pactos con la revolución antiespañola, no se extirpa en un día, y aletea en el fondo de muchas conciencias

Francisco Franco Bahamonde (19 de maig de 1939)

La llei marcial implantada per l'exèrcit rebel a la República, el mateix 18 de juliol de 1936, no va ser abolida l'1 d'abril de 1939, en acabar la Guerra Civil a tota Espanya, sinó que l'estat de guerra va perdurar fins a l'any 1948. Aquestes paraules de Franco, presidint la desfilada de la victòria, no solament demostren que el dictador no sentia cap inclinació cap a la magnanimitat, sinó més bé cap a una llarga repressió.

Font: PRESTON, Paul. *L'Holocaust espanyol*.
 Barcelona: Editorial Base, 2011

La Guerra Civil va ser molt incivil, sobretot a la rereguarda i és ara quan, pràcticament, s'han desclassificat tots els documents, des de la darrera dècada del segle xx, quan es pot explicar més objectivament que mai. Avui en dia tothom té clar que la guerra va ser provocada pels revoltats, és a dir, pels militars contraris a la República i totes les forces dretanes que els van donar suport, però també s'hauria d'assumir pels nostàlgics de les històries de bons i dolents que, igual que als territoris dominats pels fidels a la República es van assassinar religiosos, es van cremar esglésies i convents i es van depurar els quadres dels militants de partits republicans moderats i de dretes, als territoris dominats des del primer moment pels franquistes també es van practicar els passejos i els assassinats de persones d'esquerra o sospitosos de no donar suport a l'alçament.

La repressió per part dels vencedors també va afectar molts vila-realencs tant als innocents com a la gent de bé i, per suposat, també als culpables d'haver comés assassinats a la rereguarda abans de l'entrada dels franquistes a la ciutat a mitjans de juny de 1938. De tota manera, els mètodes dels tribunals militars franquistes no solien aplicar-se, quasi mai, amb l'objectiu d'impartir justícia, perquè les decisions finals solien decantar-se, quasi sempre, per l'arbitrarietat i la set de venjança. Un exemple el tenim en el cas concret que us exposem a continuació.

El general Antonio Aranda

José Villarreal Pesudo va nàixer l'any 1894 al mateix Vila-real, al si d'una família formada pel matrimoni de Manuel Villarreal i Dominguetta Pesudo que van tenir, a més de José, cinc fills més: Manuel, Pascual, Batiste, Dominguetta i Carmen. José Villarreal era conegut com a Pepe, però també tenia el malnom de Ferrús, vivia al barri de La Huerta, concretament al carrer de Josep Nebot, núm. 1, era llaurador de professió, estava solter i, fins a la Guerra Civil, havia portat una vida normal, és a dir, no tenia antecedents penals, ni s'havia dedicat a la política, ni s'havia posat mai en cap assumpte estrany. Després del triomf del Front Popular, en les eleccions de febrer de 1936, això sí, es va afiliar a Izquierda Republicana, la qual cosa ens porta a pensar que era una persona seguidora de les idees d'Azaña i, per tant, amb una certa ideologia progressista.

Amb l'arribada del conflicte armat, s'afilia a la CNT i, durant els primers mesos, va treballar com a milicià per tal d'assegurar-se un jornal en aquelles circumstàncies. La seua tasca principal serà la de fer guàrdia al pont de la carretera, a més de complir altres ordres que li encomanarà el Comitè, com ara custodiar detinguts, per exemple.

A primeries de juny de 1938, quan les tropes franquistes s'hi trobaven molt a prop, les seues germanes van insistir-li en què marxara de la ciutat, perquè podria estar compromés als ulls de molta gent. La seua resposta va ser que no, que no tenia les mans tacades de

sang, que ell no havia matat ningú, només s'havia limitat a fer el que li havien manat i, per això mateix, no va voler fugir cap a València.

L'arribada de l'exèrcit dels nacionals a Vila-real es va produir, exactament, el 14 de juny de 1938, encara que durant una llarga setmana es va combatre pels carrers del nucli urbà i del terme.

Però, als pocs dies, només va traslladar-se el front cap al riu Sec, es posà en marxa la maquinària repressora franquista. Així, arribaren les primeres denúncies i els primers empresonaments: el 27 de juny s'inicia la instrucció del procediment sumaríssim d'urgència núm. 532-C 38 contra Antonio García Mata, Rosa Ana Rovira Aragonés, José Bernat Gasull, José Villarreal Pesudo, Pascual Miró Olaria, José Rubert Cantavella, Joaquín Rubert Cantavella, Bautista Vidal Vidal, José María Juan Broch, Félix Notari Llop, José Pitarch Clausell i José Carda Moner.

N.310455

Declaración indagatoria de En VILLARREAL a ... 23
 JOSÉ VILLARREAL de Junio de mil novecientos 38
 PESUDO ante el Sr. Juez Militar núm. ... asistido por mí el Secretario,
 comparece el inculpado del margen, el cual es exhortado a decir
 verdad en lo que sepa y se le pregunta, habiéndolo ofrecido así:

Preguntado a tenor del artículo 457 del Código de Justicia Militar, dice: Que se llama
 como queda anotado al margen de edad 44 años,
 natural de Villarreal provincia de Castellón partido judicial
 de Castellón vecino de Villarreal de estado soltero
 de oficio Labrador hijo de Manuel y de Dominga

No ha sido procesado por delito

Sabe leer y escribir. Preguntado convenientemente manifiesta: Que se afirma y
 ratifica en la declaración que prestó ante la Guardia Civil el 25
 de los corrientes; que después de las elecciones de Febrero
 de 1936 se afilió a izquierda republicana y después de inicia-
 do el movimiento a la C.N.T.; que prestó servicio como miliciano
 en Villarreal durante un mes por Diciembre de 1936, desempeñando
 como tal miliciano otros servicios que de guardias en el puente
 del Mijares; que estos servicios prestaba armado con escopeta y
 también tenía una pistola; que no ha intervenido en ningún as-
 esinato ni en denuncias, registros ni en ningún otro hecho de-
 lictivo; Leida manifiesta que no tiene mas que decir y que cita
 como testigos de descargo a Manuel Ramos Falco que vive en
 la calle de la Virgen de Gracia y a Pascual Chabrera Rubert que
 vive en la calle del Trenal y firma con S. S. Doy fé

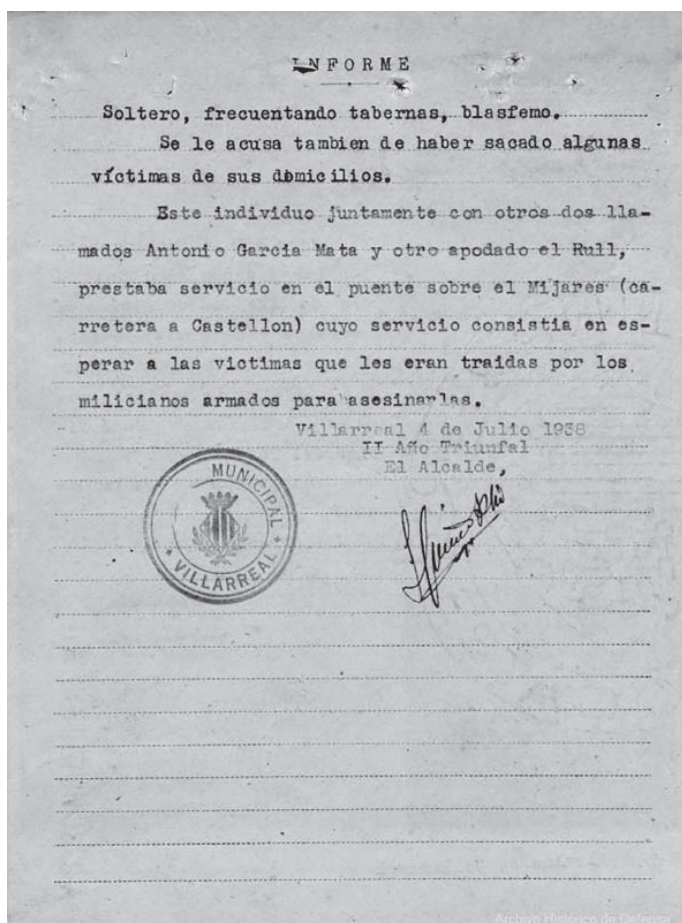
El Jefe de la Guardia Civil
José Villarreal Pesudo
José Bernat Gasull

Modelo núm. 10

Declaració indagatòria de José Villarreal Pesudo

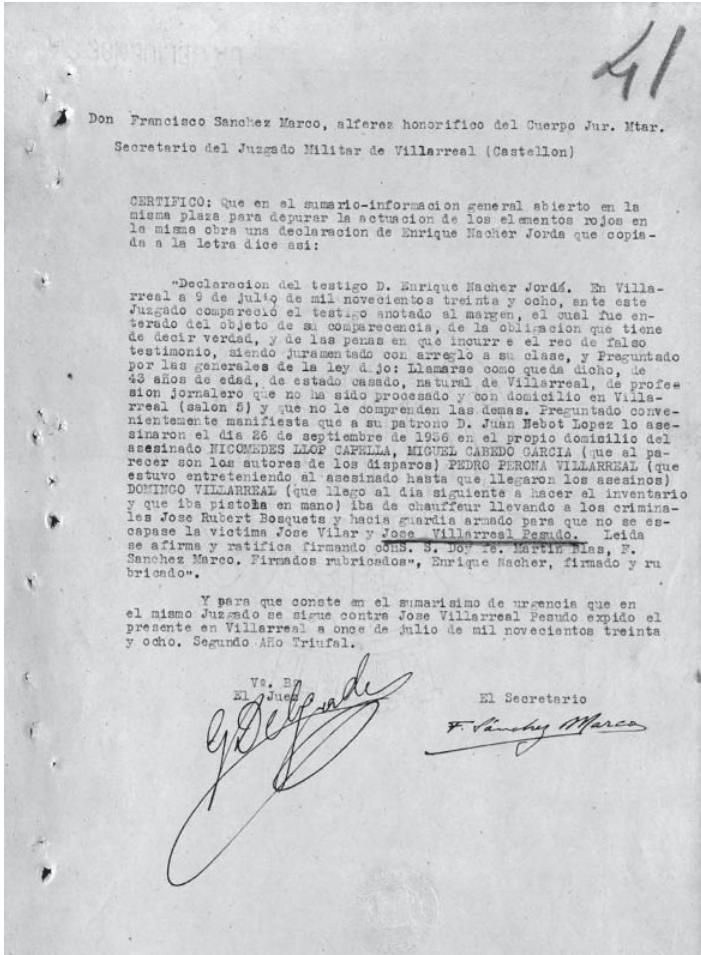
Dos dies abans, el 25 de juny, Pascual Lloret Manrique va denunciar José Villarreal Pesudo per prestar servei com a milicià armat, amb escopeta, al pont del Millars i per, segons havia sentit dir, haver comés alguns assassinats. La Guàrdia Civil interrogà Pascual Usó Fortuño i José Salais Ortells, els quals confirmen que prestava serveis al pont i que anava armat però, respecte a la seua participació en els assassinats, diuen que no els consta, perquè és un rumor que circula per la població.

José Villarreal Pesudo declarà, el mateix dia, que “prestó servicios de miliciano durante un mes, para lo que fue armado con una escopeta y una pistola en el puente del Mijares, para evitar cualquier sabotaje y que lo hizo en compañía de otros seis milicianos. Dice que no ha tomado parte en ningún asesinato cometido en el pueblo, pues para ello estaba la Sección Móvil” (i cita els seus membres) “que dependía directamente del Comité de Defensa” (i anomena els seus constituents). “Dice también que las armas que le asignó el Comité, la escopeta le fue recogida por el mismo Comité y que la pistola le desapareció de su domicilio hace diez días, cuando llegaron las tropas franquistas.”

Informe de l'Alcaldia sobre José Villarreal Pesudo

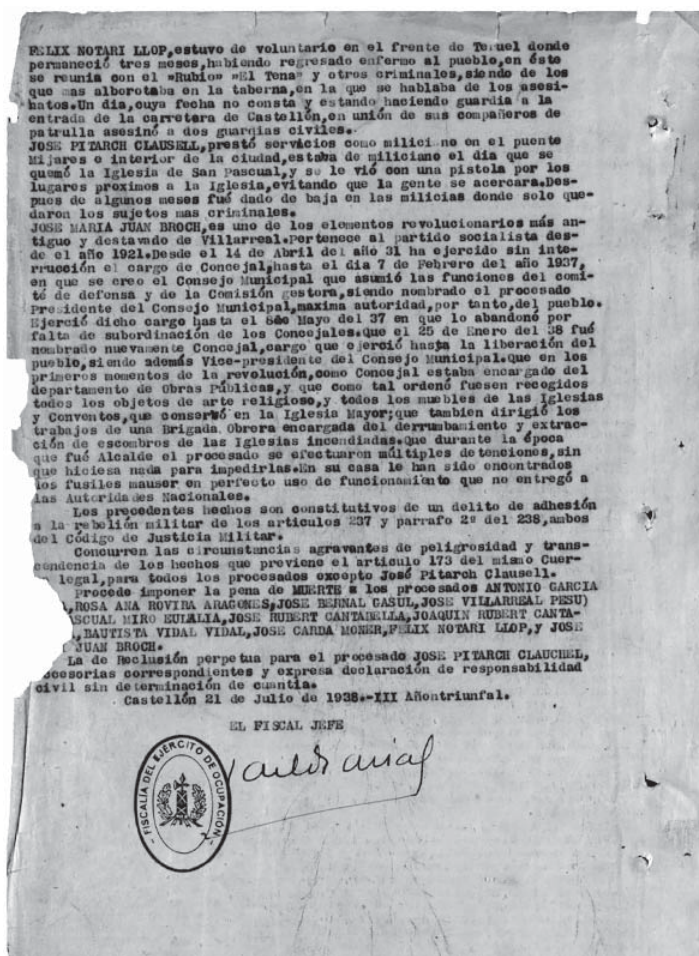

Declaració d'Enrique Nacher Jordá

Seguidament es procedeix a la seua detenció i passa a disposició del comandant militar. Tres dies després, el 28 de juny, ratifica la declaració davant el jutge militar i insisteix en què "no ha intervenido en ningún asesinato, ni en denuncias, registros ni en ningún otro hecho delictivo" i cita com a testimonis de descàrrec Manuel Ramos Falcó i Pascual Chabrera Rubert. En la mateixa data, el jutge militar demana informes de conducta social i política de l'acusat a la Guàrdia Civil (la qual confirma que havia fet guàrdies armat amb escopeta i que era acompanyant dels dirigents en tots els actes criminals), a l'Alcaldia de Vila-real (que el qualifica de solter, de freqüentar tavernes i de blasfem, també confirma que prestava serveis en el pont sobre el riu i que estava acusat d'haver tret a algunes víctimes del seus domicilis) i al cap local de FET (el qual afegeix que, a més de les guàrdies al pont, era un assassí que no tenia ganes de treballar). Com es pot apreciar, les proves són inconsistentes i els qualificatius surrealistes (solter, freqüentador de tavernes, blasfem, sense ganes de treballar, etc.).

El dia 9 de juliol va arribar la declaració d'Enrique Nácher Jordá davant el Jutjat Militar, el qual manifesta que al seu patró, Juan Nebot López, van assassinar-lo Nicomedes Llop Capella, Miguel Cabedo Garcia, Pedro Perona Villarreal i Domingo Villarreal el dia 26 de setembre de 1936; feia de xofer José Rubert Bosquets i de guàrdies armats, per a evitar la fugida de la víctima, José Vilar i José Villarreal Pesudo. Aquest testimoni, tot i que en cap moment demostra que José Villarreal Pesudo fóra un criminal o que provocara directament la mort de ningú, és fonamental per a la seua condemna a mort.

El 16 de juliol es donaren per acabades les diligències sumariales de l'expedient 532-C 38, custodiat per l'Arxiu Històric de Defensa, i del qual mostrem algunes pàgines fotografiades, les quals ratificaren el processament dels dotze encausats. Cinc dies després, el fiscal jurídic militar formula les conclusions i sosté que els fets són constitutius de delictes, en relació amb els articles 238 i 173 del Codi de Justícia Militar, i sol·licita la pena de mort per a onze dels encausats, així com trenta anys de presó per a l'altre.

Fragment de les diligències sumariales del processament

El defensor dels dotze processats exposa que eren simples adherits a la rebel·lió però sense la concurrència de circumstàncies agreujants.

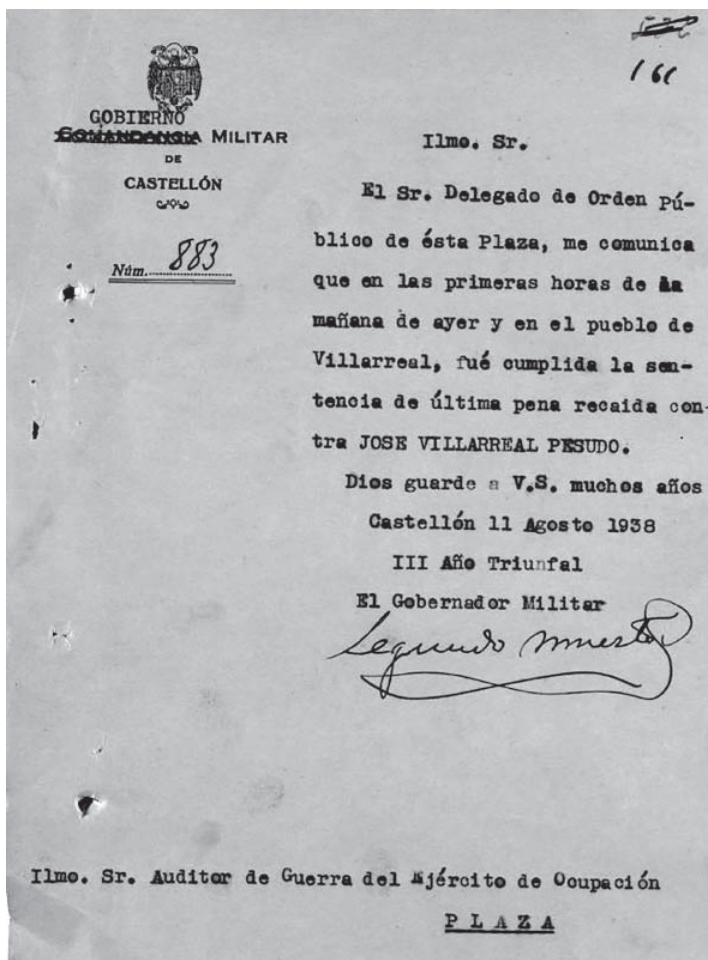
A l'endemà, dia 22 de juliol de 1938, apareix la sentència en la qual el Consell de Guerra Permanent considera fets provats que José Villarreal Pesudo “de significación extremista, desde los primeros momentos de la rebeldía actuó como miliciano voluntario practicando servicios de guardia armada en el puente sobre el río Mijares, donde con otros criminales esperaban la llegada de personas de orden para asesinarlas, constado que vigiló armado el domicilio de don Juan Nebot mientras otros milicianos le detenían para darle muerte, como así ocurrió, lo que con su actuación favoreció destacadamente el procesado.” I, així, era condemnat “como autor de un delito consumado de adhesión a la rebelión militar con la concurrencia de las circunstancias agravantes de perversidad y transcendencia en sus actuaciones a la pena de muerte”.

Al dia següent, els dotze processats ingressaven a la presó provincial de Castelló i quedaven a disposició de l'auditor de guerra, fins a l'execució de la sentència. Finalment, a primeres hores del 10 d'agost, van ser traslladats a Vila-real i executats Antonio García Mata, José Villarreal Pesudo, Pascual Miró Olaria, José Rubert Cantavella, Joaquín Rubert Cantavella, Bautista Vidal Vidal, José María Juan Broch, i José Carda Moner, mentre, per una altra banda, Rosa Ana Rovira Aragonés, Félix Notari Llop, José Pitarch Clausell i José Bernat Gasull foren condemnats a diferents penes de presó. Aquell mateix dia, el metge forense de la presó provincial, Maximiano Alloza Vidal, certifica la mort de José Villarreal Pesudo com a conseqüència de xoc traumàtic i hemorràgia aguda per afusellament, malgrat la certificació del jutge encarregat del Registre Civil de Vila-real, Bautista Vilanova Rochera, que erròniament fa constar la data de l'11 d'agost, és a dir, que segons aquest darrer va morir a l'endemà.

Els vuit afusellats van estar soterrats en una improvisada fossa comuna fins que, un temps després, Josefina Juan, germana de l'excalde José María Juan, va aconseguir portar les restes de tots ells a una discreta caseta del Cementeri de Vila-real amb la col·laboració d'altres familiars com ara Domingueta Villarreal Pesudo.

Com a conclusió, podem afirmar, en primer lloc, l'evidència que la justícia sumària i d'urgència no era sinònim de justícia, sinó tot el contrari. En segon, i en el cas concret de José Villarreal Pesudo, no s'hi va aportar cap prova concreta i contundent que demostrara que va cometre un assassinat, ja que fins i tot l'informe de l'Alcaldia resulta incongruent perquè es fonamenta en rumors de carrer que circulaven entre la població.

Aquest cas particular és representatiu de moltíssims altres que han quedat en l'oblit o, com a molt, en la memòria privada dels familiars perquè, com José Villarreal Pesudo, no eren personalitats de rellevància política, social o cultural; més bé al contrari, en el

Peu de foto

cas exposat es tractava d'una persona normal i corrent que va viure unes circumstàncies històriques dramàtiques tant amb la repressió republicana, com amb la franquista, encara que aquesta va ser la definitiva.

També cal assenyalar que, només a la província de Castelló, es van incoar més de nou mil expedients sumaríssims, dels quals més de mil van acabar en l'afusellament de l'encausat i que, davant d'aquesta barbàrie, les autoritats civils i religioses no solament van callar sinó que, de seguida, van mirar cap a un altre costat.

Des de la mort d'Adolfo Suárez, el propassat mes de març, sembla que tothom està disposat a parlar o escriure sobre consens i concòrdia, però aquesta no s'aconseguirà amb la desmemòria, ni amagant el cap com els estruços, sinó amb un exercici de transparència i de traure a la llum totes les investigacions històriques sobre el període més cruel de la història espanyola, on tothom va contribuir a l'Holocaust espanyol,

segons la terminologia de Paul Preston. La concòrdia, el respecte i el perdó no poden basar-se mai en l'ocultació, per més dolorosos que siguin els testimonis i els documents aportats: la societat civil s'ha de construir sobre realitats objectives i a l'Estat espanyol, 75 anys després del conflicte, encara queda molt per fer.

Estiu del 1938. Vila-real sota el domini militar franquista APA

BIBLIOGRAFIA

ARXIU HISTÒRIC DE DEFENSA. Documentació dels autors sobre expedients sumaríssims. Madrid.

FONT, Domingo J. - PITARCH, A. *Vila-real al temps de la República (1931-1936)*. Vila-real: Canós Impressors, SL, Regidoria de Normalització Lingüística, Ajuntament de Vila-real, 2006.

— *Els bombardejos de Vila-real durant la Guerra Civil (1937-1939)*. Vila-real: Ajuntament de Vila-real, 2010.

— “Memorial Democràtic, reflexions sobre la Guerra Civil, la dictadura i la pervivència de restes urbanes del franquisme”. *Font* núm. 14. Vila-real: Regidoria de Normalització Lingüística, Ajuntament de Vila-real, 2012, p. 69-76.

FONT PITARCH, Domingo J. “Penya artística obrera: teatre proletari a Vila-real”. *Font* núm. 7. Vila-real: Regidoria de Normalització Lingüística, Ajuntament de Vila-real, 2005, p. 9-14.

FONT PITARCH, Domingo J. “Activitats escèniques a Vila-real durant la Guerra Civil”. *Font* núm. 5. Vila-real: Regidoria de Normalització Lingüística, Ajuntament de Vila-real, 2003, p. 27-54.

PITARCH FONT, Antoni. “Pasqual Cabrera Quemades (1891-1940)”. *Poble*, especial “Poetes de la terra”. Vila-real: 2004, p. 13.

PITARCH FONT, Antoni. “Francisco Mezquita Peris (1917-1992)”. *Poble*, especial “Poetes de la terra”. Vila-real: 2004, p. 39.

PRESTON, Paul. *L'Holocaust espanyol*. Barcelona: Editorial Base, 2011.

